

Sproglig rytmesans

Trykt i *Weekendavisen, Ideer*, 27. december 2014

Samtalens rytme opstår i samspillet om amningen

Når vi snakker med hinanden, indtager vi normalt på skift rollen som talende og lyttende. Fænomenet kaldes *turn-taking*. "At skiftes" kunne man måske sige på dansk, for netop denne skiften mellem rollerne er det centrale element i *turn-taking*, og skønt fænomenet først blev gjort til et videnskabeligt tema i såkaldt konversationsanalyse, har det formentlig rod i en dybere rytme i det menneskelige samkvem.

Konversationsanalyse beskæftiger sig med måden, sproget faktisk bruges på, når folk snakker sammen, og har derved fungeret som et korrektiv til den lingvistiske tradition, der gennem 30 år var domineret af Noam Chomskys ideer fra 50'erne om sproget som et formelt system af regler. Som en slags dybtliggende medfødt grammatik skulle disse regler sikre, at det lille barn kunne lære at tale, uanset hvilket lokalt sprog, det nu voksede op med.

En helt anden opfattelse af sproget finder vi i 1951 udtrykt hos antropologen Gregory Bateson, der kaldte det nonsens at tro, at sprog er bygget op af ord plus grammatiske regler, for ord er ikke selvberørende enheder. Ord får først deres betydning som elementer i det system af tegn, som de samtalende skaber mellem sig. Det blev imidlertid Chomskys ideer, der bragede igennem, måske ikke mindst fordi de viste sig vældig effektive til at implementere i computerprogrammer. Batesons

system-opfattelse af vores tale- og tankevirkksomhed, som han kaldte en "ecology of mind," blev derimod kørt ud på et sidespor, og blev først meget senere igen taget op af sprogforskerne via konversationsanalysen.

Hvis man optager en samtale mellem mennesker på video, viser det sig, at en anselig del af de lyde, der udveksles, er meningsløse ytringer som "øh" og "mmm", pauser, klikken med tungen, rømmen sig, latterudbrud, samt grammatikalsk ufuldstændige sætninger og fristående ord. Dertil kommer selvfølgelig hele batteriet af grimasser og fagter, skift i tonehøjde og styrke, der ledsager talen, samt perioder af varierende længe med stilhed. Man kunne måske tro, at alt dette var udtryk for sløset omgang med sproget, men faktisk viser det sig, at alle disse ytringer indgår i meningsskabelsen. For blot at nævne et enkelt eksempel, så er den indbyrdes timing, i talestrømmen - som den f.eks. viser sig i turn-taking rytmen - så finkornet, at der går mindre end to tiendedele af et sekund mellem, at den ene person stopper sin tale, og den næste begynder. Hvis der går længere tid end det, opleves det som i sig selv betydningsbærende.

*Silkeaber kommunikerer vokalt ligesom mennesker.
Og også hos silkeaberne skiftes man til at "sige noget"*

Jeg blev derfor nysgerrig, da jeg forleden stødte på en artikel om turn-taking hos silkeaber. Vore nærmeste slægtninge blandt aberne, chimpanserne, er meget lidt vokale, og derfor har gåden om talesprogets oprindelse ført til teorier om, at talesproget i udgangspunktet har været baseret på fagter og især håndbevægelser snarere end på lyde. Men selv om man accepterer denne teori, så resterer dog det gådefulde spørgsmål om, hvorfor talen endte med at blive baseret på lyd.

En gruppe psykologer fra Princeton University har så fundet på at undersøge kommunikationen hos de små silkeaber, der ligner os ved at være udpræget vokale. Parvis blev silkeaberne anbragt i hver sit hjørne af et lokale, men adskilt fra hinanden af et gardin, som forhindrede dem i at se hinanden. Forskerne opdagede så, at abernes udveksling af lyde fulgte et turn-taking mønster, og i modsætning til de fint synkroniserede duetter, der udføres af fugle, havde abernes turn-taking intet at gøre med parring eller territorieforsvar. "Aberne konverserede" skriver forskerne. Om hvad, kunne man spørge? Formentlig fortalte de blot hinanden, hvem de var, alder, køn o.l.

Nu er det jo indlysende, at vi ikke kan have arvet lydsproget fra silkeaber. Men silkeabernes turn-taking konverseren kunne indikere, at et rytmisk element må være tilstede som en slags bærebølge for, at en konversation kan fungere socialt. Og det leder tanken hen på interessante undersøgelser af mor-barn forholdet i barnets allerførste levetid specielt i forbindelse med amning.

Alle mødre kender til, at spædbarnets sugen med jævne mellemrum afbrydes af perioder, hvor baby uden at slippe brystvorten med munden bare holder op med at suge. Det sjove er, at der ingen som helst fysiologisk årsag er til disse pauser, som desuden er enestående for mennesker. Ingen andre pattedyrs unger holder lignende pauser. Når baby således tager sig en slapper, begynder mødre spontant at ryste barnet lidt, hvilket dog påviseligt kun forlænger varigheden af pausen. Alligevel siger alle mødre, at de føler, det er vigtigt at intervenere på denne måde, og noget tyder på, at de har ret. Psykologen Kenneth Kaye, som i begyndelsen af firserne publicerede disse resultater, fremsatte den hypotese, at denne tidlige moder-barn interaktion tjener til at grundlægge netop den turn-taking struktur eller rytme, som gennemsyrrer menneskelig social interaktion. Kayes resultater viste, at det, der fremkalder babys genoptagelse af sugningen, er moderens ophør med at ryste baby. Hvilket minder om, hvad vi kender fra det voksne liv, at når samtalepartneren holder op med at tale, føler man en kraftig tilskyndelse til selv at skulle sige noget. Undersøgelser viser da også, at de fleste mødre efter 2 uger har lært sig et mønster, hvor de kun ryster baby helt kortvarigt. Kayes egen konklusion er så, at denne helt basale turn-taking, hvor mor og barn skiftes til at yde en indsats, grundfæstes som en rytme i vores sind allerede under amningen og viderudvikles i de første 2 år af barnets liv gennem en fortsat gentagelse af samme interaktionsmønster i stadig mere komplekse situationer.

Det virkelig interessante ved denne mekanisme er, at den ikke som sådan er nedarvet. Hvad der er nedarvet er kun spædbarnets uforklarlige pauser, der så giver anledning til, at der opstår en rytmisk interaktionsproces mellem mor og barn.

Alt dette løser jo på ingen måde sprogets gåde. Men det placerer gåden i et kropsligt og socialt sindelag - fjernt fra Chomskys fokusering på formelle regler.

